

Een archeologisch bureau-onderzoek en karterend veldonderzoek door middel van boringen aan de Harddraversdijk te Drachten, gemeente Smallingerland (F)

H. Buitenhuis

ARC-Rapporten 2009-2

Groningen
9 maart 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en karterend veldonderzoek door middel van boringen aan de Harddraversdijk te Drachten, gemeente Smallingerland (F)

ARC-Rapporten 2009-2
ARC-Projectcode 2008/475

Tekst

H. Buitenhuis

Afbeeldingen

B. Schomaker

Redactie

N. van Malssen

Status

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 9 maart 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

Projectnaam	Harddraversdijk
Projectcode	2008/475
Archisnummer	32617
Projectleider	H. Buitenhuis
Contact	050 - 3687104, h.buitenhuis@arcbv.nl
Opdrachtgever	Woonfriesland, J. Brandenburg
Contact	0513 - 611211
Bevoegd gezag	Gemeente Smallingerland

Locatiegegevens

Toponiem	Harddraversdijk
Plaats	Drachten
Gemeente	Smallingerland
Provincie	Fryslân
Kaartblad	11E
RD-coördinaten	NW: 202.948/570.413 NO: 202.962/570.348 ZO: 202.895/570.328 ZW: 202.879/570.391
Oppervlakte	5.000 m ²

Beschrijving onderzoekslocatie

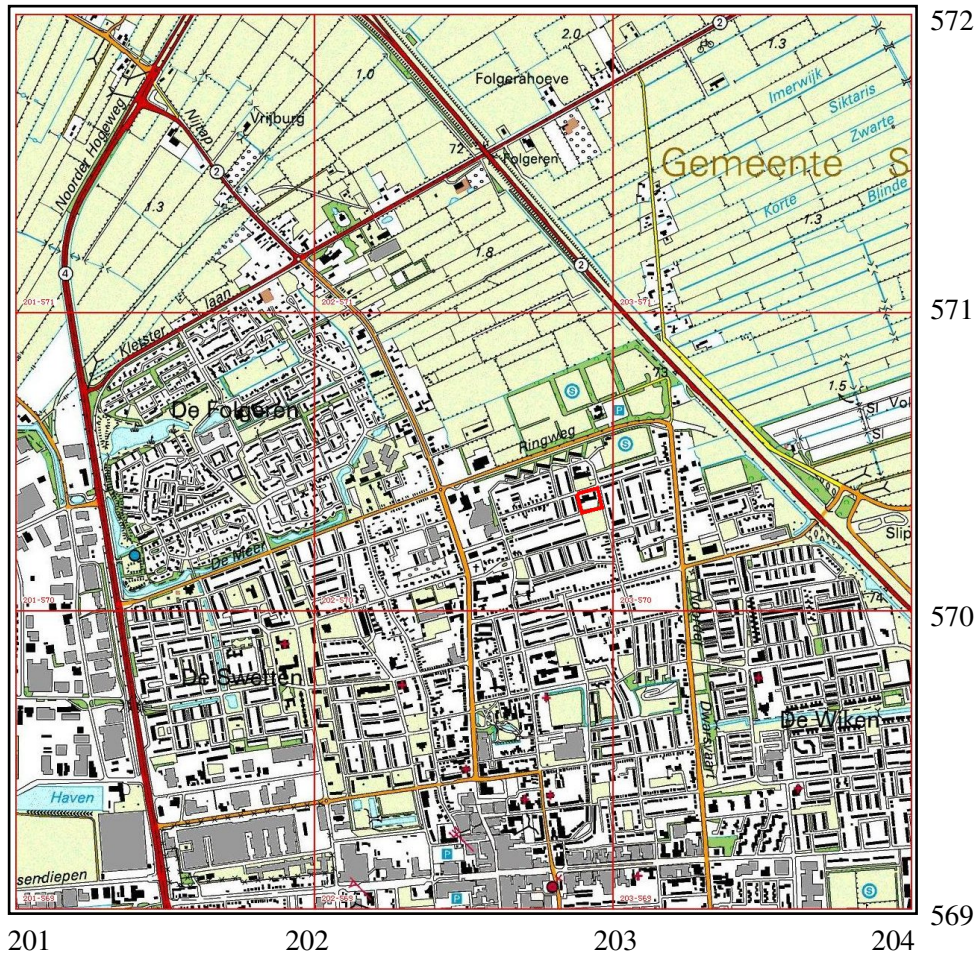
Geologie	Noordelijk zandgebied
Geomorfologie	Bebouwd, mogelijk grondmorene
Bodem	Bebouwd, mogelijk laarpodzolgronden
Historische situatie	Afbraakterrein van een oude school, deel met (verwilderde) bossages
Archeologische verwachting	Bij een intacte (podzol)bodem in het pleistocene zand zijn archeologische resten uit de steentijd te verwachten.

Legenda

Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving (rood omkaderd), voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van projectontwikkelaar Woonfriesland te Heerenveen heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd op een terrein aan de Harddraversdijk te Drachten, gemeente Smallingerland. Aanleiding tot dit onderzoek is de geplande bouw van een nieuw scholencomplex. Door deze werkzaamheden worden mogelijk archeologische resten bedreigd. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg¹ dient het plangebied eerst te worden onderzocht op de aanwezigheid van archeologische waarden. Het bureau-onderzoek is verricht op 8 dec 2008 door dr. H. Buitenhuis. Het veldwerk vond plaats op 9 december 2008 en is uitgevoerd door dr. H. Buitenhuis en drs. J.P. Mendelts. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1).²

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

He onderzoeksterrein is een vrijwel vierkant terrein omgeven door de straten Kaatsveld, Tipelkamp en Harddraversdijk te Drachten. Een aantal jaren geleden is hier een oude school afgebroken en geruimd. De huidige locatie is het afbraakterrein waarop deels een verwilderde bossage aanwezig is.

1.3 Overzicht van de geplande werkzaamheden

Bij de bouw van het scholencomplex zal de bodem naar verwachting worden verstoord tot ca. 1 m –mv. Alleen in het centrale deel van het terrein worden een kleine verstoring tot 2,5 m –mv verwacht.

1.4 Doel van het onderzoek

1.4.1 Bureau-onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervoltraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4.2 Inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe het in het bureau-onderzoek voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te com-

¹In werking getreden op 1 september 2007.

²De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl.

pleteren. Het IVO bestaat uit drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennend onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterend onderzoek stelt vast of er al dan niet archeologische waarden aanwezig zijn. Het waarderend onderzoek bepaalt de waarde van de archeologische resten.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureau-onderzoek

Voor onderzoek in Friesland wordt de FAMKE geraadpleegd. Dit is de Friese Archeologische Monumentenkaart Extra, het overzicht van de bekende archeologische waarden in Friesland. Daarnaast worden in de FAMKE richtlijnen gegeven over hoe in het geval van bedreiging om moet worden gegaan met het bodemarchief. De FAMKE vervangt in de provincie Friesland Archis2, het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland.

1.5.2 Inventariserend veldonderzoek

Het IVO is uitgevoerd als een ‘karterend onderzoek 1’ volgens de FAMKE. Hiertoe zijn op het onderzoeksterrein vijf boringen (boringen 1 – 5) gezet met een edelmanboor met een diameter van 7 cm tot 1,1 – 1,4 m –mv. Deze boringen zijn verspreid over het terrein gezet om een juiste, algehele indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen (afb. 2). De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op de aanwezigheid van archeologische resten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaardbeschrijvingsmethode (ASB). Naast het boren is voor zover mogelijk een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen waaronder molshopen. Omdat het terrein een afbraakterrein is waarvan de top lijkt te zijn verstoord, is aan het oppervlak geen materiaal van enige belang aangetroffen.

2 Resultaten bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksterrein is gesitueerd in het noordelijk veengebied (Berendsen 2005). Dit is het overgangsgebied tussen het noordelijk zandgebied met zijn zand- en kleileemruggen en het dieper gelegen noordelijk kleigebied. De belangrijkste oorzaak van de veenvorming was de holocene zeespiegelstijging. Het Hollandveen ligt direct op het pleistocene zand, en vormde tot aan het begin van de jaartelling één geheel met westelijk Holland. In dit gebied worden uitlopers van het noordelijk zandgebied gevonden. Hoewel het onderzoeksterrein als bebouwd wordt omschreven, kan uit de naastgelegen beschreven gebieden worden geconcludeerd dat het

terrein gelegen is op een grondmorene, bestaande uit keileem overdekt met dekzand. De bodem in dit zand zou uit laarpodzolgronden kunnen bestaan.

2.2 Bekende archeologische waarden

Op basis van de bodemkundige en geomorfologische gegevens kan verwacht worden dat er archeologische resten aanwezig zijn op een grondmorene. Dit is een hoger gelegen plek geweest in een deels nat tot zeer nat veengebied, waardoor deze lokatie aantrekkelijk kon zijn voor bewoning. Bekende archeologische waarden zijn echter in de omgeving onbekend. Alleen iets ten oosten van het terrein is een melding van de vondst van een zogenaamde 'yddepot' daterend in de periode 1600 – 1800. Eerder onderzoek in 2005 door RAAP Noord Nederland (Archis onderzoeksmelding 14857) geeft aan dat op geringe diepte keileem werd aangetroffen. Tijdens dit onderzoek, voordat de school op het terrein werd afgebroken, zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

2.3 Historische situatie

Historisch gezien is Drachten bekend van de stichting van een stenen kerk omstreeks 1200 n. Chr. Deze kerk is enige eeuwen in gebruik geweest, totdat het gebied vanwege vernatting moest worden verlaten. Pas in 1641 vonden er weer activiteiten plaats in het kader van veenaafgravingen en ontwikkelde Drachten zich tot een sterk van het veengraven afhankelijk dorp. Aan het einde van de 19e eeuw verloor de veenaafgraving zijn bestaansrecht en kwam de ontwikkeling van Drachten tot stilstand. In de loop van de 20e eeuw vestigde zich enige industrie in het dorp.

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van het bureau-onderzoek kan worden gesteld dat de onderzoekslocatie gelegen kan zijn op een keileem- dan wel zandrug in het veen. Dit zou daarom een locatie kunnen zijn geweest die aantrekkelijk was voor bewoning. Daarentegen heeft op het terrein een school gestaan die is afgebroken. Het is onduidelijk hoeveel van de bodem bij de bouw en afbraak van de school onverstoord is gebleven. Afhankelijk van de intactheid van de bodem tot op het onderliggende keileem, kunnen hier resten vanaf de steentijd tot aan de Middeleeuwen worden verwacht, waarbij de verwachting hoger is resten uit de steentijd dan uit de (latere) Bronstijd. Het inventariserend veldonderzoek dient er daarom toe, de mate van intact van de bodem vast te stellen en eventuele archeologische indicatoren op te sporen.

3 Resultaten inventariserend veldonderzoek

3.1 Booronderzoek

Op het terrein zijn vijf boringen gezet, vier min of meer in de hoeken en één centraal. In vier van de boringen is waargenomen dat op het keileem, dat zich op een diepte van ca. 1 m –mv bevindt, alleen verrommeld (dek)zand aanwezig is. Dit

maakt duidelijk dat er geen intacte bodem of resten in het zand aanwezig zijn. Het lijkt er sterk op dat de bodem tot op of in het keileem is verstoord. Alleen bij boorpunt 2 is de situatie anders. Hier werd op een diepte van 50 cm –mv een volledig podzolprofiel aangetroffen met een A-, E-, B en C horizont. Deze podzolbodem is zeker 30–40 cm dik en goed ontwikkeld. Het zand van deze boring is verzameld en op het bedrijf nat gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 2 mm. Het zeefresidu is onderzocht op archeologische indicatoren. In het zeefresidu van boring 2 werd een klein maar duidelijk fragment van een vuurstenen kling gevonden.

4 Samenvatting en conclusie

Het onderzoek richtte zich vooral op de mate waarin de bodem, die bestaat uit dekzand op een grondmorene, was verstoord. De morene zou bestaan uit keileem. Omdat deze morene vermoedelijk hoger en daarmee droger gelegen was dan de omgeving, was dit een relatief aantrekkelijke plaats voor bewoning. Het bodemonderzoek laat zien dat het keileem zich op een diepte van 100–140 cm –mv bevindt. In het keileem zijn, zoals te verwachten valt, geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het bovenliggende zand is in vier van de vijf boringen volledig verstoord, vermoedelijk als gevolg van de bouw en afbraak van een school. Alleen aan de zuidwestrand (boring 2) is in het zand een zeer duidelijk podzolbodem teruggevonden op een diepte van 50 cm –mv. In het zand van deze bodem is een fragment van bewerkt vuursteen gevonden. Dit leidt er toe te veronderstellen dat er op het terrein of in de directe omgeving activiteiten in de steentijd hebben plaatsgevonden.

5 Aanbeveling

Uit het onderzoek is gebleken dat zich op of in de naaste omgeving van het terrein in de steentijd activiteiten hebben afgespeeld. Jammer genoeg geldt voor het grootste deel van het terrein dat de bodem tot op het keileem is verstoord. De kans in dit terreindeel nog waardevolle archeologische resten aan te treffen wordt zeer gering geacht. Daarbij speelt ook een rol dat de diepte van de verstoring bij toekomstige activiteiten naar verwachting niet meer dan 1 m –mv zal zijn en dus beperkt zal blijven tot de al verstoorde bodem. Alleen bij boring 2 is een intacte bodem met een waardevolle archeologische indicator aangetroffen. Het verdient aanbeveling om door middel van een fijn grid van boringen de exacte omvang van dit onverstoorde deel vast te stellen. Indien mogelijk zou in dit deel dan geen verdere bodemverstoring moeten plaatsvinden. Indien dit toch het geval zou zijn, dient er verder onderzoek plaats te vinden, vermoedelijk als een kleine opgraving (gezien de beperktheid van het onverstoorde deel). Hiervoor dient overleg te worden gepleegd met het bevoegd gezag.³

³De gemeente Smallingerland of de provinciaal archeoloog, dr. G. de Langen, afd. Ruimtelijke Plannen, Postbus 20120, 8900 HM Leeuwarden, tel: 058 - 2925925.

6 Karterend onderzoek 3

6.1 Inleiding

Bij boorpunt 2 is een intacte podzolbodem gevonden, waarin een fragment bewerkt vuursteen is aangetroffen. Op basis hiervan is besloten om bij dit terreindeel een 'karterend onderzoek 3' (FAMKE) uit te voeren. De doelstelling hiervan is de mate van intactheid van de bodem vast te stellen, alsmede de omvang van het onverstoord gebied en de kwaliteit en kwantiteit van eventuele archeologische indicatoren te onderzoeken. Hiertoe zijn op 17 februari 2009 door drs. H.H. Bürmann tien boringen (boringen 6 – 15) gezet in de directe omgeving van het boorpunt 2 (zie afb. 2). Deze boringen zijn gezet met een edelman met een doorsnede van 15 cm om naast het vaststellen van de bodemintactheid ook de gelegenheid te hebben een voldoende groot bodemmonster te kunnen nemen om te onderzoeken op de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

6.2 Booronderzoek

In de boringen 6 – 15 is alleen bij boring 15 een intacte podzolbodem met A,E,B en C-horizont gevonden. In de overige karterende bodems zijn alleen restanten van een B-horizont of de overgang van de B-horizont naar de C-horizont gevonden. In geen van de boorkernen, ook niet in boorkern 15, zijn in de bodemmonsters na het zeven archeologische indicatoren aangetroffen.

7 Conclusie en aanbeveling

Uit beide onderzoeken is gebleken dat in de zuidwesthoek van het terrein aan de Harddraversstraat te Drachten restanten van een oude bodem (podzolbodem) aanwezig zijn, echter niet aaneensluitend op of over een groter gebied. In het 'karterend onderzoek 3' zijn de grenzen hiervan bepaald tot alleen bij boringen 2 en 15. In de bodemmonsters die genomen zijn tijdens het 'karterend onderzoek 3', zijn geen verdere archeologische indicatoren aangetroffen. Daarmee blijft de vondst van een kleine splinter van bewerkt vuursteen in boring 2 de enige aanwijzing voor menselijke activiteiten die zich hier in de prehistorie hebben afgespeeld. Geconcludeerd moet worden dat zich hier waarschijnlijk in het verleden wel een archeologische 'site' heeft bevonden, maar dat deze op incidentele resten na lijkt te zijn verstoord. Er lijkt daarom geen bezwaar te zijn tegen de voorgenomen verstorende activiteiten.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

Afbeelding 2 Boorpunten op de onderzoekslocatie Harddraversdij te Drachten.

Bijlage 1 Boorstaten

Locatiebepaling	gemeten, GPS
Referentievlak	Nieuw Amsterdams Peil
Maaiveldhoogtebepaling	geschat, overige methoden
Nauwkeurigheid maaiveldhoogte	100 cm

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		grind (onderdeel van lithologie)
L leem		g1 zwak grindig
Z zand		
bijmengsel (onderdeel lithologie)		humus (onderdeel lithologie)
s1 zwak siltig		h1 zwak humeus
z1 zwak zandig		h2 matig humeus
z3 sterk zandig		

boring 1 RD-X: 202.951. RD-Y: 570.375. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
95 Zs1h2	donker grijs	scherp	
140 Lz3g1	licht geelgrijs	beëindigd	Zandmediaanklasse: matig grof. Geologische interpretaties: keizand.

boring 2 RD-X: 202.897. RD-Y: 570.338. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
40 Zs1h1	donker grijs	geleidelijk	
50 Zs1	geel	scherp	
55 Zs1	donker grijs	geleidelijk	Bodemhorizont: A. Geologische interpretaties: dekzand.
70 Zs1	grijs	geleidelijk	Bodemhorizont: E.
90 Zs1	donker bruin	diffuus	Bodemhorizont: B.
120 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 3 RD-X: 202.920. RD-Y: 570.372. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
65 Zs1	geelgrijs	geleidelijk	Archeologische indicatoren: puin.
90 Zs1	geel	scherp	Bodemhorizont: C. Vlekken: matig gevlekt, bruin. Geologische interpretaties: dekzand.
110 Lz1	licht groengrijs	beëindigd	Geologische interpretaties: keileem.

boring 4 RD-X: 202.887. RD-Y: 570.389. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
45 Zs1	geelgrijs	geleidelijk	Opmerkingen: rommelig.
55 Zs1	geel	scherp	Bodemhorizont: C. Geologische interpretaties: dekzand.
65 Lz1	groengrijs	beëindigd	Geologische interpretaties: keileem.

boring 5 RD-X: 202.941. RD-Y: 570.401. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
115 Zs1	licht geelgrijs	scherp	Opmerkingen: rommelig.
120 Lz1	licht groengrijs	beëindigd	Geologische interpretaties: keileem.

boring 6 RD-X: 202.905. RD-Y: 570.339. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
30 Zs1h2	grijs	geleidelijk	Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.
75 Zs1h2	grijs	scherp	Vlekken: licht gevlekt, geel. Bodemkundige interpretaties: rommelig.
80 Zs1	geelbruin	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
110 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 7 RD-X: 202.912. RD-Y: 570.341. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Zs1h2	grijs	scherp	
80 Zs1	licht grijsbruin	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
110 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 8 RD-X: 202.921. RD-Y: 570.343. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
85 Zs1h2	grijs	scherp	
100 Zs1	licht bruingeel	geleidelijk	Bodemhorizont: C.
110 Lz3	grijs	beëindigd	

boring 9 RD-X: 202.929. RD-Y: 570.345. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
80 Zs1h2	grijs	scherp	
85 Zs1	geelbruin	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
110 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 10 RD-X: 202.895. RD-Y: 570.345. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
70 Zs1h2	grijs	geleidelijk	
80 Zs1h2	grijs	geleidelijk	Archeologische indicatoren: baksteen, veel.
110 Zs1	donker geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 11 RD-X: 202.894. RD-Y: 570.352. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
30 Zs1	licht grijsgeel	scherp	Vlekken: licht gevlekt, grijs. Bodemkundige interpretaties: rommelig.
80 Zs1h2	grijs	scherp	
90 Zs1	licht bruingeel	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
120 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 12 RD-X: 202.892. RD-Y: 570.359. Boormethode: edelmanboring.

diepte lithologie	kleur	grens	
90 Zs1h2	grijs	geleidelijk	
100 Zs1	licht bruingeel	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
120 Zs1	geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 13 RD-X: 202.900. RD-Y: 570.342. Boormethode: edelmanboring.

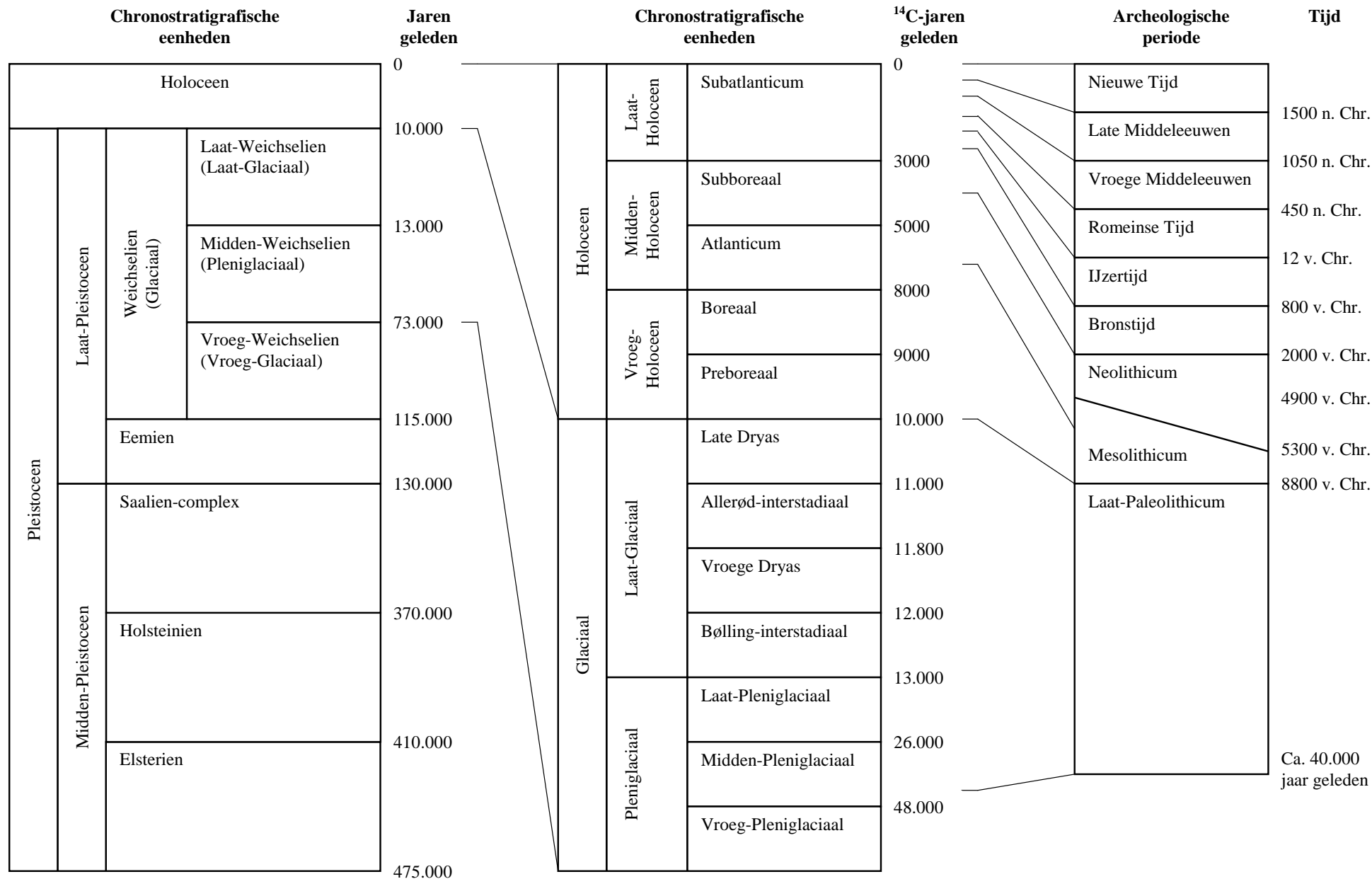
diepte lithologie	kleur	grens	
30 Zs1h2	grijs	scherp	Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.
60 Zs1	geel	scherp	Vlekken: licht gevlekt, grijs. Archeologische indicatoren: puin. Bodemkundige interpretaties: rommelig.
80 Zs1h2	grijs	scherp	
85 Zs1	licht geelbruin	geleidelijk	Bodemhorizont: BC.
120 Zs1	donker geel	beëindigd	Bodemhorizont: C.

boring 14 *RD-X: 202.908. RD-Y: 570.344. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
75 Zs1h2	grijs	geleidelijk	
80 Zs1	licht geelbruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: BC.</i>
120 Zs1	geel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C.</i>

boring 15 *RD-X: 202.899. RD-Y: 570.349. Boormethode: edelmanboring.*

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
70 Zs1h2	grijs	scherp	<i>Vlekken: matig gevlekt, geel.</i>
80 Zs1	licht grijs	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: AE.</i>
95 Zs1h1	donker grijsbruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: B.</i>
105 Zs1	licht geelbruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: BC.</i>
120 Zs1	geel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C.</i>

Bijlage 2 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.